

AZ EURÓPAI UNIÓ BŐVÍTÉSE ÉS A NYELVEK

1. A jól berendezett állam és a jól berendezett nemzetközi szervezet nyelvi joga

A jól berendezett állam, a jó kormányzat eszméje Platón óta mélyen beívódott a Nyugat politikai gondolkodásába, s minden filozófiai kudarc és minden teoretikus kétely ellenére állandó vonatkoztatási pontja a politikai életnek. Nos, a jól berendezett állam különféle elméletei általában figyelmen kívül hagyják a nyelvi kérdést, figyelmen kívül hagyják, hogy a jól berendezett államnak nyelvi szempontból is jól berendezett államnak kell lennie. Elméleti vákuum keletkezett, melynek kitöltése fontos és sürgető feladat. Ilyen körülmények között minden gyakorlati modellnek mintaadó, példaadó, elmélet-orientáló szerepe lehet. Különösen érdekes ebből a szempontból az Európai Unió nyelvi joga, nyelvi berendezkedése.

Az Európai Unióról persze ma még nem tudjuk bizonyosan, hogy micsoda: egyesek államként próbálják értelmezni, nevezetesen születő, embrionális föderációt látnak benne, mások konföderációként írják le; vannak, akik szerint az Európai Unió sajátos nemzetközi szervezet, s vannak, akik új, sui generis képződményként fogják föl. A nyelvi kérdés szempontjából ez a bizonytalanság, úgy tűnik, inkább előny, semmint hátrány lenne. Ebben a helyzetben ugyanis az Európai Unió nyelvi jogát össze lehet és össze is kell hasonlítani mind a különféle államok, mind pedig a különféle nemzetközi szervezetek nyelvi jogával.

Földünkön jelenleg az élő nyelvek száma négyezer-ötszáz körül van, az államok száma megközelítőleg kétszáz; az államok túlnyomó többsége többnyelvű, nyelvileg heterogén. Ugyanakkor az államok többségében csak egy hivatalos nyelv van, s igen kevés az olyan állam, ahol a hivatalos nyelvek száma meghaladja a hármat. Ami a nemzetközi szervezeteket illeti, ezek több-kevesebb országot tömörítenék, s mivel a tagállamok hivatalos nyelvei általában különböznek egymástól, e szervezetekben is szükségessé válik a nyelvhasználat szabályainak meghatározása. A nemzetközi szervezetek is ismerik a hivatalos nyelv intézményét, s emellett rendszerint ismernek ún. munkanyelveket is. Az ENSZ-ben a hivatalos nyelvek száma jelenleg hat (angol, francia, orosz, kínai, spanyol, arab), az Európa Tanácsban kettő (angol, francia), a NATO-ban kettő (angol, francia).

Nos, akár az államok többségének nyelvi jogával, akár az említett nemzetközi szervezetek nyelvi jogával mérjük össze az Európai Unió nyelvi szabályait, igen tanulságos kép tárul elénk.

2. Az EU intézményeinek nyelvhasználata

Az első közösségi szervezet, az Európai Szén- és Acélközösség alapító szerződése egyetlen nyelven, franciául készült, s a szervezetnek az eredeti elképzelések szerint a francia lett volna az egyetlen hivatalos nyelve. Flamand tiltakozás miatt azonban tárgyalások kezdődtek a kérdésről, melyek eredményeként a francia mellett hivatalos nyelv

lett a holland, a német és az olasz is.¹ Az Európai Unió nyelvi jogának alapvető szabályait az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 1958-ban elfogadott első rendelete határozza meg. Eszerint „a közösség intézményeinek hivatalos nyelvei és munkanyelvei a francia, a holland, a német és az olasz.” (1. cikk). „Azok a dokumentumok, amelyeket a tagállamok vagy a tagállamok joghatósága alá tartozó személyek küldenek a közösség intézményeinek, a közösség bármely hivatalos nyelvén megfogalmazhatók. A választ ugyanazon a nyelven kell elkészíteni.” (2. cikk). „Azokat a dokumentumokat, amelyeket a közösség intézményei küldenek valamely tagállamnak vagy a joghatósága alá tartozó személynek, az illető állam nyelvén kell elkészíteni.” (3. cikk). „A rendeleteket és az általánosan alkalmazandó más dokumentumokat a négy hivatalos nyelven kell megfogalmazni.” (4. cikk) „A közösség hivatalos lapját a négy hivatalos nyelven kell megjelentetni.” (5. cikk) „A közösség intézményei eljárási szabályzataikban kiköthetik, hogy speciális esetekben mely nyelveket kell használni.” (6. cikk) „A Bíróság nyelvhasználatának szabályait a Bíróság szabályzatában kell meghatározni.” (7. cikk). „Ha egy tagállamnak több hivatalos nyelve van, a nyelvhasználati szabályoknak – a tagállam kérésére – a tagállam jogának általános szabályaihoz kell igazodniuk.” (8. cikk)²

A három közösségnek 1958-ban még csak hat tagállama volt; a három integrációs közösségből azóta, létrejött Európai Uniónak már tizenöt tagállama van. A bővítések során a hivatalos nyelvek száma nőtt, az Uniónak ma már tizenegy hivatalos nyelve van. (Az ír nyelv státusza sajátos: szerződési nyelv, de nem hivatalos nyelv.)³

3. Vita az intézmények nyelvhasználatáról

Az intézmények nyelvhasználatának e rendjét már eddig is sok kritika érte, s még több éri mostanában, az Unió legnagyobb bővítésének küszöbén. A kritika két irányból tartja nyomás alatt a nyelvi rezsimit: az egyik irányból sokallják, a másik irányból keveslik a munkanyelvek és/vagy a hivatalos nyelvek számát. Tekintsük át a szokásos érvek és ellenérvek közül a legfontosabbakat - kezdjük azokkal, melyek szerint csökkenteni kellene a munkanyelvek (esetleg a hivatalos nyelvek) számát.

3.1. A jelenlegi rendszer túl drága, kiterjesztése még drágább lesz

Az érv nem súlytalan, hiszen az EU teljes költségvetésének jelenleg mintegy 0,4%-át emészti fel a tolmácsolás és a fordítás.⁴ Ez az összeg hozzávetőleg 700 millió euró évente. Nem kevésbé figyelemre méltóak azonban az ellenérvek sem:

- a) A költség nem is olyan sok, ha meggondoljuk, hogy az Unió lakossága kb. 370 millió fő; nem egészen két euró jut egy személyre évente. Ennek az érvnek egy másik variánsa, hogy az Unió bürokráciája, minden ellenkező vélekedéssel szemben kis létszámú, összesen mintegy 30 000 fő alkotja.⁵ Ez a létszám kisebb,

¹ Vö. Donall O. Riagain: Linguistic rights for speakers of lesser used languages. International Journal on Minority and Group Rights. Vol. 6. No. 3. 1999. 292. o.

² Saját fordítás alapja: Council Regulation No. 1. 1958. OJC 6.10.58.

³ Talán nem felesleges megjegyezni, hogy hivatalos nyelv lett viszont az ír az Európai Bíróság előtt. Mindezek a sajátosságok az ír nyelv írországi helyzetéből fakadnak. Írországból ugyan az ír az első hivatalos nyelv, de ezt igen kevesen beszélik; általánosan elterjedt viszont a másik hivatalos nyelv, az angol használata.

⁴ Vö. Alan Forrest: The challenge of languages in Europe. Terminologie et. Traduction 3. 1998. 107. o.

⁵ Uo.

mint a tagállamok átlagos minisztériumi létszáma (Londonban a központi kormányzat 460 000 köztisztviselőt foglalkoztat).⁶

- b) Jelentős költségmegtakarítást lehetne elérni a fordítószolgáltatnál -jelenleg túl sok anyagot fordítanak le fölöslegesen.⁷
- c) A soknyelvűség és a nyelvi egyenjogúság kérdését nem szabad szűk gazdasági szemüvegen át nézni.

Az Európai Parlament például leszögezte: „*technikai jellegű, illetve költségvetési érvek nem vezethetnek a nyelvek korlátozására.*” Az Európai Parlament ezzel egyidejűleg megerősítette elkötelezettségét a hivatalos- és munkanyelvek egyenlőségének elismerése iránt minden uniós országban, ami fontos alapeleme az Európai Unió filozófiájának és tagállamai politikai egyenlőségének. Továbbá meggyőződése, hogy épp a soknyelvűség az európai kultúra és civilizáció egyik vonása és e soknyelvűség fontos jellemzője Európa kulturális gazdagságának és sokszínűségének.⁸

3.2. Technikailag túl sok nehézséggel jár a fordítás és a tolmácsolás

Ez is komoly érv, valóban vannak nehézségek, például túl gyorsan kell fordítani, szorosak a határidők, a tolmácsolás pedig túl sok irányban (110) folyik.⁹

(Ha a munkanyelvek száma tizenötre emelkedik, az irányok száma 210, ha huszonkettőre nő, az irányok száma 462 lesz.) A szokásos ellenérv:

- a) Nyelvileg sokszor gyengék a fordítandó anyagok, mert ahelyett, hogy anyanyelvükön fogalmaznák meg a szerzők, rossz angolsággal írják meg őket. Ezért ilyenkor mintegy angolról kell angolra fordítani először, erre viszont elvileg nem terjed ki a fordítók megbízatása.¹⁰ (Ez a probléma, ahogy én látom, jelzi azt is, hogy mi lesz vagy mi lenne, ha csak egy vagy néhány nyelv lenne munkanyelv az intézményekben.)
- b) A fordítógépek és más technikai segédletek gyorsan fejlődnek, az egyes nyelvek között az információátvitel gyorsul és hatékonysága nő.¹¹
- c) Nem szabad a nyelvi kérdést csak gazdasági és technikai szempontból nézni.

3.3. A fordítás és a tolmácsolás lassítja a döntéshozatalt és gyengíti a hatékonyságot

Ez az érv szorosan kapcsolódik az előzőhöz. Kétségtelen, hogy a fordítás és a tolmácsolás időigényes, s hogy nem állhat azonnal rendelkezésre mind a tizenegy nyelven egy frissen megfogalmazott irat. Igaz továbbá, hogy a gyorsan készülő nyelvi változatok egyenértékűsége vitatható, minthogy olykor még a kiérlelt, a végleges, a hiteles és a hivatalos lapban közzétett nyelvi változatok is jogvitákhoz vezetnek.

⁶ Vö. Emma Wagner: Quality of written communication in a multilingual organization. Terminologie et. Traduction 1. 2000. 5. o.

⁷ Uo.

⁸ Idézi Pascale Berteloot: Le Droit à la Langue de l'Union européenne. In: Erik Jayme (szerk.): Langue et droit. XVe Congrès International de Droit Comparé. Bristol, 1998. Bruylant, Bruxelles, 1999. 345. o.

⁹ Vö. Christian Heynold: L'Union européenne: Jardin d'Éden ou Tour de Babel? Terminologie et. Traduction 3. 1999. 6. o.

¹⁰ Vö. Emma Wagner: i.m. 11-12. o.

¹¹ Vö. Dorothy Senez: The machine translation help desk and the post-editing service. Terminologie et. Traduction 1. 1998. 289-295. o.

A leggyakoribb ellenérv az, hogy a döntéshozatalnak az a lassulása és a hatékonyságnak az a csökkenése, mely a fordításra és a tolmácsolásra vezethető vissza, elenyésző ahhoz a lassuláshoz és hatékonyságcsökkenéshez képest, melyet a döntések tartalmi kialakításának időigénye és maga a döntéshozatali mechanizmus okoz.¹²¹² (A magam részéről megjegyzem, hogy ha van valami, ami lassítja a döntéshozatalt, akkor az a demokrácia. Ettől azonban – szerencsére – nem szokták félteni az Uniót. Innen nézve azonban méltánytalannak látszik, hogy a nyelvi kérdést távolról sem kezelik olyan igazságossági kérdésként, mint a demokráciát.)

3.4. Vannak nemzetközi szervezetek, amelyek kevesebb nyelvet használnak, mégis jól működnek

Jó példaként, méltányos megoldásként szoktak hivatkozni az Európa Tanácsra, mondván e nemzetközi szervezetnek csak két hivatalos nyelve van, de lehet más nyelveket is használni, általában térítésért. Ellenérvként általában azt hozzák föl, hogy az Európai Unió tevékenysége és jogalkotása sokkal közvetlenebbül, közelebbről és átfogóbban érinti az egyént, mint az Európa Tanácsé, következésképpen áthidalhatatlan szakadék keletkezne az Unió és az Unió polgára között, ha a polgár nem fordulhatna például saját nyelvén az Unió intézményeihez, vagy nem ismerhetné meg saját nyelvén a közösségi jogot vagy annak bizonyos részeit, de még akkor is, ha nem követhetné nyomon saját nyelvén, hogy mi történik az Európai Parlamentben. (A magam részéről hozzátenném, hogy a munkanyelvek és/vagy a hivatalos nyelvek számának csökkentése csak látszólag oldaná meg a kérdést. Amíg Európa nyelviileg heterogén, addig nem takarítható meg a fontos információk átvitele a nyelvek között egy olyan intézményben, mint az Európai Unió. Éppen ezért, a munkanyelvek és/vagy a hivatalos nyelvek számának csökkentése valószínűleg vitákat váltana ki a nyelvi terhek és a hasznok igazságos megosztásáról.)

Az eddigiekben olyan érveket vettünk szemügyre, amelyek a munkanyelvek és/vagy a hivatalos nyelvek számának csökkentésével kapcsolatosak. Van azonban, mint említettük, egy másik irányú nyomás is, amely az Unió nyelvi jogára nehezedik: a hivatalos nyelvek és/vagy a munkanyelvek számának növelése.

Az Európai Unió jelenlegi tagállamaiban kb. 60 nyelvet beszélnek, s ebből csak 11 nyelv hivatalos nyelve (és munkanyelve) az Uniónak. A fennmaradó csaknem ötven nyelv közül néhányval kapcsolatban fölvetik, hivatalos- illetve munkanyelvvé kellene tenni az Európai Unióban. E nyelvek közül a katalán a legnagyobb, anyanyelvi közössége megközelelti a kilencmillió főt, s ezzel – ha az Unió hivatalos nyelve lenne – a hivatalos nyelvek anyanyelvi nagyságrendjének középmezőnyében foglalna helyet. S éppen ez szól – a nyelvi egyenlőség eszméjén túl – az Unió hivatalos vagy munkanyelvévé nyilvánítása mellett.¹³

Egészében véve úgy látszik, hogy amíg Európa soknyelvű marad és a gépi fordítás/tolmácsolás még tökéletlen, az információ átvitele a nyelvek között elkerülhetetlen, s ez költséges, időigényes és technikailag olykor nem is egyszerű. A fő kérdés ezért, ahogy én látom, nem az, hogy miként csökkenthetők a költségek, hanem az, hogy ki viseli ezeket a költségeket; nem az, hogy miként takarítható meg idő, hanem hogy ki viseli az időterhelést; nem az, hogy miként küszöbölhetők ki a technikai nehézségek, hanem az, hogy kire hárul az ezekkel való bajlódás.

¹² Vö. Emma Wagner: i.m. 6-7. o.

¹³ Vö. Donall O Riagain: i.m. 9. o.

4. Az Európai Unió bővítése és az intézmények nyelvhasználata

Évek óta napirenden van az Európai Unió mindaddig legnagyobb bővítésének ügye, az ún. keleti bővítés, melynek keretében tíz, illetőleg – ha Ciprussal, Máltával és Törökországgal is számolunk – tizenhárom állam, köztük Magyarország kíván az Unió teljes jogú tagjává válni. A jelöltek közül Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Románia, Bulgária és Törökország hivatalos nyelve jelenleg nem hivatalos nyelv az Unióban. Málta egyik hivatalos nyelve, az angol hivatalos nyelv az Európai Unióban, a másik, a máltai azonban nem. Ciprus (egyik) hivatalos nyelve, a görög hivatalos nyelv az Unióban (a másik, a török azonban nem az).

Nincs okunk kételkedni abban, hogy – talán Máltát kivéve – valamennyi tagjelölt állam szeretné elérni, hogy hivatalos nyelve hivatalos nyelvvé váljon az Európai Unióban is. Ez annyit jelent, hogy az Unió jelenlegi tizenegy hivatalos nyelve mellett újabb tizenegy nyelv pályázik arra, hogy az Unió hivatalos nyelve legyen. Azaz: valamennyi tagjelölt felvétele és nyelvének az Unió hivatalos nyelvévé nyilvánítása esetén az Európai Unió hivatalos nyelveinek száma megduplázódna, huszonkettőre emelkedne.

Mi lesz, mi lehet a megoldás? Az Európai Unió egyelőre hallgat a nyelvi ügyről, de a színpalak mögött állandó és igen élénk viták folynak a lehetséges megoldásról. A nyelvi reform úgy vált az Unió egyik legfontosabb kérdésévé, hogy nyíltan alig esik róla szó.

Pascalé Bertelot szerint a nyelvi szabályozás kérdése, ha bújtatott formában is, de minden közösségi tárgyalás alkalmával fölmerül.¹⁴ A téma a csatlakozási tárgyalásokon természetesen megkerülhetetlen. Ami a fő kérdést illeti, abban elvileg három megoldás képzelhető el:

1. Málta kivételével valamennyi új tagállam hivatalos nyelve hivatalos nyelv és munkanyelv lesz az Európai Unióban, s ezzel a hivatalos nyelvek száma huszonkettőre emelkedik (a máltai nyelv esetleg elnyeri a szerződési nyelv státuszát, azt a státuszt, amelyet az ír nyelv élvez jelenleg az Unióban).
2. Az új tagállamok hivatalos nyelvei az Európai Unióban csak korlátozott mértékben nyerik el a hivatalos nyelv és/vagy a munkanyelv státuszát – elnyerik például a hivatalos nyelv státuszát, de nem lesznek munkanyelvek –, az Unió jelenlegi hivatalos nyelveinek és munkanyelveinek státusza ugyanakkor változatlan marad.
3. A jelenlegi és az új tagállamok hivatalos nyelveit egyaránt érintő, egységes nyelvi reform bevezetésére kerül sor.¹⁵

A magam részéről úgy vélem, tisztán egyik változat megvalósulása sem valószínű. Az első azért nem, mert általában drágának, túl költségesnek tartják és erősödnek azok a hangok is, melyek szerint ez a rendszer technikailag nehézkes és jelentős mértékben lassítja a döntéshozatalt. A második változat elfogadása azért valószínűtlen, mert bárhonnán nézzük is, valamiképp diszkriminál, sérti a teljes jogú tagság fogalmát, a jogilag egyenlő státusz követelményét. Nem valószínű végül a harmadik változat megvalósulása sem, mert a már idézett 1/1958. sz. rendelet megváltoztatásához a Tanácsban konszenzus szükséges és nehéz elképzelni, hogy a jelenlegi szabályozás komolyabb reformjának kérdésében ez a konszenzus a rendelkezésre álló viszonylag rövid idő alatt kialakítható. A mondottak után

¹⁴ Vö. Pascale Berteloot: i.m. 345. o.

¹⁵ Egy ilyen nyelvi reform lehetséges kimeneteiről lásd: Christian Heynold: i.m. 12-14. o.

úgy vélem, valamilyen vegyes megoldás tűnik a legvalószínűbbnek: egy olyan megoldás, amely nem zárja ki, sőt esetleg előkészíti a mélyebb nyelvi reform későbbi, esetleg több ütemben való kidolgozásának és bevezetésének a lehetőségét.

Ami hosszú távra is egészen bizonyosnak látszik az, hogy valamennyi tagállamnak legalább egy hivatalos nyelve hivatalos nyelv lesz az Európai Unióban. Ez jelenleg is így van, s minden bizonnyal így lesz a jövőben is: vonatkozik tehát Írországra, s vonatkozni fog Máltára is. Minden további kérdés azonban, úgy látszik, vitatható és vitatott is. Nézetem szerint a bővítés első időszakában marad a jelenlegi szabályozás, azaz valamennyi új tagállam hivatalos nyelve hivatalos nyelv és munkanyelv lesz az Unióban – a magyar is. Ugyanakkor az Európai Unió intézményeiben vagy egyes intézményeinek belső kommunikációjában esetleg már ezzel egyidejűleg csökkentik a munkanyelvek számát. Ez egy rendkívül érzékeny kérdés, de a kevesebb munkanyelv használatára már van precedens: az Európai Védjegy Hivatal. A hivatal 1995-től működik a spanyolországi Alicantében. Valamennyi hivatalos nyelven fogadja a kérelmeket, belső munkanyelveinek száma azonban csak öt: angol, francia, német, olasz és spanyol. Az is elképzelhető, hogy az eddigieknél szélesebb körben élnek majd azzal a lehetőséggel, hogy speciális esetekben eltérjenek a fő szabály szerinti nyelvhasználattól.

Akár így lesz, akár nem, a részletekről a kulisszák mögött még komoly viták várhatók, s nem kizárt, hogy e vitákból valami eljut majd a szélesebb nyilvánossághoz is. A hosszabb távú megoldás pedig, ahogy én látom, ennek a „sok hivatalos nyelv, kevesebb munkanyelv” formulának valamiféle tökéletesítése lehet. Addig azonban még sokszor elhangzanak majd a korábban már tárgyalt érvek és ellenérvek.

5. A magyar csatlakozás várható nyelvi hatásai

A kérdés természetesen magyar szempontból is kiemelkedő jelentőségű. Magyarország abban érdekelt, hogy a magyar éppúgy hivatalos nyelv és munkanyelv legyen az Európai Unióban, mint például a svéd, a görög vagy a portugál. A jelek egyelőre azt mutatják, erre meg is van minden esély. Utalhatunk arra, hogy az Európai Bizottság Magyarországi Delegációja 1999-ben végrehajtott egy nyelvi váltást: a magyar társadalommal folytatott kommunikációjában a súlypontot az „EU nyelvekről” áttette a magyarra. Még fontosabb azonban, hogy az Igazságügyi Minisztérium koordinálásában gőzerővel folyik a közösségi jog fordítása, pontosabban a közösségi jog magyar nyelvű változatának elkészítése, s hogy ezt a munkát a Delegáció nem csupán figyelemmel kíséri, hanem kifejezetten ösztönzi és sürgeti. Ilyenformán a hivatalos nyelvi státusz egyik legfontosabb ismérve, hogy ti. a közösségi jognak legyen magyar nyelvű változata, máris létrejövő félben van. Kiemelésre kívánkozik továbbá, hogy készül Brüsszelben a gépi fordítás magyar nyelvű programja, s hogy a fordító- és tolmács-szolgálatnál sokan tanulják már a magyar nyelvet.¹⁶

Annak jelentőségét, hogy a magyar hivatalos nyelv lesz az Európai Unióban, ma még nem lehet teljesen fölmérni. Az világos, hogy a hivatalos nyelvi státusz elnyerésével a magyar nyelv európai szinten is intézményesül. Ez várhatóan erősíteni fogja a magyar nyelv és a magyar kultúra európai ismertségét, presztízsét és beágyazottságát, s egyszersmind a magyar nyelv és a magyar kultúra megmaradásának, jövőjének biztonságát is. Nem

¹⁶ Vö. Bernt Hauschildt: *Terminology and transnation projects under the IST and MLIS programmes. Terminologie et. Traduction* 1. 2000. 21. o.

kétséges, hogy a hivatalos nyelvi státusz hozzájárul majd a magyar nyelv modernizálásához és fejlődéséhez is, azon egyszerű oknál fogva, hogy a közösségi jogszabályok és politikák szakterminológiájának kell legyen magyar változata. A hivatalos nyelvi státusz elnyerése következtében a magyar nyelv presztízse valószínűleg nem csak külföldön, hanem Magyarországon is nőni fog. A hivatalos nyelvi státusz elnyerése először is várhatóan megállítja majd azt az utóbbi időben terjedő érzést, hogy a globalizálódó világban már itthon sem lehet túl sokat kezdeni a magyar nyelvvel; a hivatalos nyelv státuszának elnyerése másodsorú meg is erősítheti a magyar nyelv presztízsét, mert a magyar nyelv nem volt még hivatalos nyelv olyan fontos nemzetközi szervezetben, mint az Európai Unió; s erősítheti végül ezt a presztízst, hogy a hivatalos nyelvi státusz elnyerése időben közel esik a magyar millenniumhoz.

Az Európai Unió jelenlegi és leendő tagállamai közül – az ismert okoknál fogva – talán Magyarországot érinti a leginkább a kisebbségi kérdés. Nos, az Unió keleti bővítése, s ami ezzel nagy valószínűséggel együtt jár: a hivatalos nyelvek számának növekedése, valamint a magyar nyelv hivatalos nyelvvé válása, természetesen nem hagyja érintetlenül Magyarországot és a térség kisebbségi viszonyait sem. Mi több, a térség kisebbségi viszonyaira már ma is hatással van az Európai Unió nyelvi joga. Ez a hatás egyelőre aszimmetrikus és abból fakad, hogy Ausztria már tagja (Németország pedig alapító tagja) az Uniónak, Magyarország viszont még nem nyerte el a teljes jogú tagságot. A hatás ez idő szerint nem túl jelentős, s lényegében az alábbiakra korlátozódik:

- Az Ausztriában élő magyar kisebbség előtt nyitva állnak azok a közösségi források, amelyek az ún. kevésbé használt nyelvek támogatására szolgálnak, míg a Magyarországon élő német kisebbség számára e források nem elérhetők.¹⁷
- A Magyarországon élő németek számára hozzáférhető a közösségi jog németül, anyanyelven, míg az Ausztriában élő magyarok számára egyelőre nem áll rendelkezésre a közösségi jog (érvényes és hatályos) magyar változata.

A vázolt helyzet jelentősen megváltozik azonban akkor, ha Magyarország teljes jogú taggá válik az Európai Unióban. A hatások ekkor nagy valószínűséggel a következők lesznek:

- Növekedni fog a magyar nyelv presztízse Ausztriában, mindennek előtt az ott élő magyar kisebbség körében, de talán ezen túl is, s viszont, növekedni fog a német nyelv presztízse Magyarországon, s talán nem csak az itt élő németek körében.
- Az Ausztriában élő magyarok számára hozzáférhetővé válik a közösségi jog magyarul, anyanyelven, a Magyarországon élő németek számára pedig hozzáférhető marad a közösségi jog németül, anyanyelven is.
- Minthogy az Unió tagállamainak állampolgárai az Unió bármely hivatalos nyelvén kommunikálhatnak az Európai Unió intézményeivel, az Ausztriában élő magyarok magyarul is, a magyarországi németek pedig németül is megtehetik ezt.
- Az Ausztriában élő magyar kisebbség számára nyitva maradnak azok az uniós források, amelyek a kevésbé használt nyelvek támogatására szolgálnak, a magyarországi németek számára pedig megnyílnak majd ezek a források.

¹⁷ E források az utóbbi időben bizonytalanná váltak: a megfelelő költségvetési rovatot a kellő jogalap hiányában törölték, ugyanakkor ismét kiírtak pályázatokat. Vö. Donall O Riagain: i.m. 7. o.

Forduljunk most a térség azon országai felé, amelyek Magyarországgal együtt az Európai Unió teljes jogú tagságának várományosai. Tekintettel arra, hogy e tagjelölt országok felvétele az Unióba előreláthatólag nem egyszerre következik be, a kisebbségi összefüggésben várható hatásokat érdemes először abban a lehetséges átmeneti időszakban számba venni, amikor a térség valamely országa vagy néhány országa már tag lesz, egy vagy néhány ország azonban még nem. Vegyük példaként azt a nem teljesen valószínűtlen esetet, hogy Magyarország előbb lesz teljes jogú tagja az Európai Uniónak, mint Románia. A nyelvi hatások ekkor átmenetileg eltérőek lennének, különbözőképpen érintenék a magyar és a román nyelvet, valamint a romániai magyar és a magyarországi román kisebbséget. A főbb elemek ebben a hatás együttesben a következők volnának:

- Növekedne a magyar nyelv presztízse Romániában a magyarok között, s talán ennél szélesebb körben is.
- A romániai magyarok számára hozzáférhetővé válna a közösségi jog magyarul, anyanyelven, még az előtt, hogy elkészülne, illetve hatályba lépne a közösségi jog román nyelvű változata.
- A magyarországi románok előtt megnyílnának azok az uniós források, amelyek a kevéssé használt nyelvek támogatására szolgálnak, a romániai magyarok azonban nem részesülhetnének e forrásokból Románia teljes jogú uniós tagsága előtt.

A nyelvi hatások a térség valamennyi tagjelölt államának taggá válása után természetesen kiegyenlítődnek, illetve azonos módon érintik majd a magyar, a román, a szlovák és a szlovén nyelvet. A főbb hatások várhatóan a következők lesznek:

- A magyar nyelv presztízse növekedni fog Romániában, Szlovákiában, Szlovéniában és más országokban is, elsősorban az ezen országokban élő magyarok között, de talán ezen a körön kívül is.
- A román, a szlovák és a szlovén nyelv presztízse növekedni fog Magyarországon, s talán nem csak az itt élő románok, szlovákok és szlovének (vendek) körében.
- A Romániában, Szlovákiában és Szlovéniában élő magyarok számára hozzáférhető lesz a közösségi jog magyarul, anyanyelven is.
- A Magyarországon élő románok, szlovákok és szlovének (vendek) számára hozzáférhető lesz a közösségi jog románul, szlovákul, szlovénül, anyanyelven is.
- A romániai, a szlovákiai és a szlovéniai magyarok, minthogy az Unió tagállamainak állampolgárai az Unió bármely hivatalos nyelvén kommunikálhatnak az Unió intézményeivel, magyarul, anyanyelvükön is megtehetik ezt.
- A magyarországi románok, szlovákok és szlovének (vendek), minthogy az Unió tagállamok állampolgárai az Unió bármely hivatalos nyelvén kommunikálhatnak az Unió intézményeivel, románul, szlovákul vagy szlovénul, anyanyelvükön is megtehetik ezt.
- A romániai, a szlovákiai és a szlovéniai magyarok számára nyitva állnak majd azok az uniós források, amelyek a kevéssé használt nyelvek támogatására szolgálnak.
- A magyarországi románok, szlovákok és vendek számára nyitva állnak majd azok az uniós források, amelyek a kevéssé használt nyelvek támogatására szolgálnak.

Az említetteken túl a térség szóban forgó államainak uniós tagsága föl-tehetőleg javítani fogja egyes, nyelvi szempontból fontos nemzetközi szerződések, dokumentumok végrehajtásának a feltételeit is. Különösen jók az esélyei ennek a hatékonyság-javulásnak az alábbi szerződések, dokumentumok esetében:

- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (ENSZ) -különösen a nyelvi diszkrimináció tilalmáról szóló 2. cikk, valamint a kisebbségekhez tartozó személyek (nyelvi) jogairól szóló 27. cikk végrehajtása.
- Nyilatkozat a Nemzeti vagy Etnikai, Vallási és Nyelvi Kisebbségekhez Tartozó Személyek Jogairól (ENSZ).
- A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája (Európa Tanács).
- A Nemzeti Kisebbségek Védelmének Keretegyezménye (Európa Tanács).
- Az ún. Hágai és az ún. Oslói Ajánlások (EBESZ).
- Egyes kétoldalú szerződések, például a magyar-román és a magyar-szlovák alapszerződés.

A mondottakból kitűnik, hogy a térség államainak teljes jogú tagsága az Európai Unióban bizonyosan kedvező hatást gyakorol majd ezen országok hivatalos, illetve többségi nyelvére és többségi kultúrájára, amennyiben intézményesíti, s ezzel megerősíti e nyelvek és kultúrák európai beágyazottságát.

Még kedvezőbbnek ítélnék azonban a szóban forgó országok majdani tagságát, ha figyelembe vesszük, hogy e tagság – az Unió nyelvi jogának jobbára indirekt következményeként - hozzájárulhat a térség nem elhanyagolható kisebbségi problémáinak, illetve kisebbségi nyelvi problémáinak enyhítéséhez és megoldásához is.

6. A nyelvek jövője Európában és a világon

A világon jelenleg 4500 körül lehet az élő nyelvek száma, a nyelvpusztulás, a nyelvek kihalása azonban igencsak felgyorsult. Egy nevezetes becslés szerint 2100-ban 600 élő nyelv lesz csupán.¹⁸ Nagy kérdés, hogy mi lesz, hogy mi legyen az emberiség nyelvi örökségével, s hogy milyen lesz, illetve milyen legyen az emberiség nyelvi jövője.

Erről egyelőre, mint jeleztük, nincsenek kiforrott elméletek – a filozófia, a jogbölcselet, az etika még nem tud letisztult választ adni arra a kérdésre, hogy megőrzendő-e, s ha igen, milyen mértékben az emberiség nyelvi öröksége?

Ami egyelőre örvendetesnek minősíthető, az a nyelvi jogra vonatkozó kutatások föllendülése.¹⁹ Ez az élénkülés mindazonáltal nem látszik elegendőnek ahhoz, hogy a közeljövőben megszűnjék a nyelvekkel kapcsolatos elméleti vákuum. Bár a nyelvpusztulás jelenlegi üteme talán nem gyorsabb az elméleti haladásnál, nyilvánvaló, hogy az emberiség időzavarban van, ráadásul úgy, hogy még nem is igen tud róla. Ahhoz, hogy megszűnjék ez az időzavar, ideiglenes, átmeneti szabályozásra lenne szükség. Ennek célja nem lehetne más, csak a választás lehetőségének fenntartása: az, hogy biztosítsa az emberiségnek a megfontolt, a kiértelt értékválasztást és ítéletalkotást saját nyelvi örökségéről és nyelvi jövőjéről. A célhoz rendelt eszköz úgyszintén magától kínálkozik: nyelvvédelem, a nyelvi sokféleség jelenlegi állapotának konzerválása, megőrzése, amennyire ez ésszerűen lehetséges. S úgy gondolom, az Európai Unió nyelvhasználati rendje mintája, működő, kipróbált mintája lehet ennek az ideiglenes nyelvvédelemnek.

¹⁸ Vö. Michael Krauss: Paper at a conference of the American Association for the Advancement of Science, reported in *The Philadelphia Inquirer* 19 February, 1995. A15 – idézi Tove Skutnabb-Kangas: *Linguistic Diversity, Human Rights and the „Free” Market*. In: Miklós Kontra, Robert Phillipson, Tove Skutnabb-Kangas, Tibor Várady (szerk.): *Language: A right and a resource*. CEU Press, Budapest, New York, 1999. 188. o.

¹⁹ Az utóbbi időszak angol nyelvű politikafilozófiai vitáiról és fejleményeiről. Vö. Will Kymlicka: *Multicultural Citizenship*. Clarendon Press. Oxford, 1995. 1-6. o. és Kymlicka: *Politics in the Vernacular*. Oxford University Press. Oxford, 2001. 17-27. o.